

Subkultura homosexuálů v Brně

KATEŘINA NEDBÁLKOVÁ**

Fakulta sociálních studií MU, Brno

Gay Subculture in Brno

Abstract: While the topic of homosexuality has gradually become largely debated within the Czech context, there is still little known about gay people themselves. The author attempted to reveal some aspects of gay people's everyday life by using qualitative measurement techniques, as well as enabling these people to give an account of their lives in their own words. The research was designed to capture the local gay minority using the theoretical framework of subculture. The following question served as the main guideline in conducting the research: What are the principal characteristics of the gay subculture's public space in Brno as it is represented by two institutions, the gay dance club and public toilets?

Sociologický časopis, 2000, Vol. 36 (No. 3: 317-332)

Úvod

Přestože dnes homosexualita u nás není tématem úplně tabuizovaným a nediskutovaným, sociologický výzkum toto zajímavé pole takřka vůbec nepokrývá. Nenarazila jsem na žádnou studii, která by se pokusila popsat pestrost a rozmanitost tohoto jevu tak, že by si homosexuálních jedinců všimla uvnitř životního světa, který kolem sebe vytvářejí, vnímala tuto minoritu jako subkulturu, formující se na základě určitého společného znaku (v tomto případě sexuální orientace) a reflektovala okruh jistých strategií a charakteristik, které se kolem tohoto základního společného znaku mohou konstruovat. Domnívám se tedy, že je užitečné přiblížit toto téma více ke každodenní zkušenosti, a to právě prostřednictvím detabuizace samotných aktérů, snahou zprostředkovat čtenářům část jejich sociální reality.

Tento výzkum je jedním z prvních pokusů o empirické uchopení této otázky na území České republiky. Nemá ambice popsat téma v celém jeho rozsahu a vyslovovat všeobecně platné závěry. Má být spíše jakýmsi nazdvižením pokrývky, pokusem pojmenovat život těchto lidí i jejich vlastními slovy jako první krok k jejich pochopení.

Konceptualizace hlavních pojmů

Subkulturu bychom mohli charakterizovat jako soubor specifických norem, hodnot, vzorů chování a životních stylů charakterizujících určitou skupinu v rámci dominantní kultury [Velký... 1996].

Homosexuální subkultura (jako i mnoho jiných) vzniká, jestliže někteří lidé pociťují v určitých situacích tlak sociálního systému a cítí se omezováni při naplňování svých

*) Tato stať je zkrácenou verzí diplomové práce *Subkultura homosexuálů v Brně*, kterou autorka obhájila na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně v lednu 1999. Autorka za tuto stať získala první místo ve studentské soutěži I. Bláhy.

**) Veškerou korespondenci posílejte na adresu: Kateřina Nedbálková, Chládkova 11, 616 00 Brno, e-mail katka41@aol.com

tužeb. Nehodlají-li se tomuto tlaku přizpůsobit, vytvářejí alternativní prostředí, alternativní systém, tedy subkulturu [Achilles 1998]. Subkultura homosexuálů se konstruuje především na základě dvou faktorů, kterými jsou prostor a čas, ve kterém skupina může uskutečňovat sama sebe. Čas, ve kterém existuje, je nejčastěji obdobím volného času, často v kontrastu s pracovním časem, který je dobou tajnosti a skrývání. Prostor subkultury můžeme zhruba rozdělit na veřejný (bary, diskotéky, veřejné toalety atp.) a soukromý (vlastní domovy) [Leznoff a Westley 1998]. Na tomto místě bych ráda předoslala, že jsem se ve výzkumu zaměřila především na prostor veřejný, který je v brněnském kontextu okupován převážně muži, což znamená, že následující empirická část se věnuje takřka výhradně mužské homosexuální subkultuře.¹

Subkultura homosexuálů je prostředím s tolerantním postojem k něčemu, co je majoritní populací vnímáno jako deviantní, prostředím, které svým aktérům zabezpečuje jistou ochranu, a důležitým faktorem je také to, že poskytuje prostor, ve kterém dochází k sociální interakci. Protože tato místa bývají často jedinými, kde nemusejí jedinci svoji sexuální orientaci skrývat, vyvíjí se ve skupině hluboká emoční zaangažovanost, dochází zde k resocializaci, která pomáhá neutralizovat dřívější stigmatizované [viz Goffman 1990] koncepty homosexuality jako něčeho perverzního a hříšného [Leznoff a Westley 1998]. V alternativním prostředí subkultury je zároveň „znovuvyjednávána“ pozice jedince uvnitř subkultury, jeho sebevědomí a alternativní formy identity [Thornton 1997]. Dochází zde také k procesu, který je nazýván anglickým výrazem „coming out“, který znamená akceptaci sebe sama jako homosexuála, sebeidentifikaci jako homosexuálního člověka, popřípadě sdělení tohoto prožitku druhým [Dank 1998].

Autoři zabývající se touto problematikou v této souvislosti upozorňují na úskalí při používání právě takových pojmů, jako je homosexuální identita, homosexuální subjekt, homosexuální politika poukazováním na neexistenci jejich heterosexuálních ekvivalentů. Předkládají také více různých přístupů k vytváření konceptu samotné sexuality [Takács 1997, 1998]. Tato práce je však především studií empirickou, usilující o postihnout některých atributů homosexuální subkultury v každodenní skutečnosti, a proto není jejím předmětem rozebírat tyto teoretické koncepty podrobněji.

Metodologie výzkumu

Základní výzkumná otázka, kterou jsem si položila, zní: *Jakými znaky bychom mohli charakterizovat veřejný prostor brněnské subkultury homosexuálů tak, jak se s ním setkáváme prostřednictvím vybraných institucí?*

Výzkum ve svém celku kombinuje několik různých přístupů, přičemž nejvýznamnější složkou je kvalitativní výzkum používající techniku nestandardizovaného kulturního rozhovoru a zúčastněného pozorování. Pro ilustraci jsem také použila některé získané osobní dokumenty nebo ukázky z beletrie napsané gayi o gay² vztazích v kontextu České republiky a dále data získaná kvantitativními sociologickými výzkumy.

¹) Lesbická subkultura v Brně také existuje, je však soustředěna spíše do soukromého prostoru, tedy do domácností jednotlivých žen.

²) Anglické slovo původně s významem „radostný, veselý“, postupem času se jeho význam transformoval do označení homosexuální osoby nebo do přídavného jména vztahujícího se k homosexualitě. Toto slovo je v tomto významu používáno i v českém kontextu a v práci jej tedy budu užívat jako synonymum slova homosexuál nebo homosexuální.

Zúčastněné pozorování probíhalo v průběhu dvou let (1996-1998), kdy jsem navštěvovala místa, kde se homosexuálové v Brně potkávají. V rámci gay subkultury jsem se zaměřila na její veřejný prostor a z existujících gay institucí jsem, vzhledem k omezenému rozsahu práce, pro výzkum vybrala dvě, a to homosexuální diskotéku a veřejné toalety.³ Předpokládala jsem, že mi tyto dvě instituce umožní postihnout některé významné atributy této subkultury a zároveň pomohou zachytit proměnu charakteru homosexuální subkultury v posledních letech.

Z hlediska výběru respondentů upozorňuje Humphreys [1997] na nebezpečí že ti, kteří jsou ochotni se k tématu vyjádřit, zastupují potom celou skupinu, na jejímž chodu participují. Při výběru respondentů jsem se tedy snažila o maximální různost. Tím, že jsem se v tomto prostředí předtím již nějakou dobu pohybovala, vnímala jsem určité odlišnosti a typy, které jsem se potom snažila postihnout ve výběru. Různost jsem se snažila zachovat i co se týče demografických charakteristik, což spolu vzájemně souvisí, neboť tyto charakteristiky pak alespoň částečně reprezentují určité typy.

Někteří respondenti pro mne měli ve výzkumu zvláštní postavení a nazvala bych je informátory. Byli to lidé, kteří díky svému povolání nebo dlouhodobé aktivní participaci v prostředí gay minority disponují zvláště cennými informacemi, a také sociálním kapitálem, který mi umožnil proniknout do oblastí, které by mi jinak zůstaly nedostupné.

Celkem jsem kontaktovala 14 plnohodnotných⁴ respondentů, se kterými jsem v průběhu roku 1998 provedla hloubkové nestandardizované rozhovory zaměřené na jejich participaci na chodu brněnské homosexuální subkultury.

Protože jsem většinou předem díky participaci v této subkultuře zhruba tušila, ve které části brněnské subkultury se respondent nejvíce pohybuje, začal každý rozhovor snahou přimět respondenta, aby tuto část popsal vlastními slovy co nejpodrobněji, bez toho, abych do jeho řeči příliš zasahovala. Postupně jsme se samozřejmě dostali k jeho názoru na jiné instituce nebo organizace. Tato strategie se vcelku osvědčila a respondenti se většinou bez problémů rozpovídali, někdy i na témata, která jsem pro tento výzkum nemohla využít. Podle konkrétní situace jsem pořizovala přímo kazetové záznamy rozhovorů nebo jsem je, spoléhajíc na dobrou paměť, zaznamenávala až zpětně na papír.⁵ S některými respondenty jsem se sešla jen jednou při příležitosti provedení rozhovoru, s jinými jsem se sešla několikrát opakovaně.

Všichni respondenti se identifikovali se svou homosexuální orientací, tedy prošli coming outem. Používám-li slovo gay nebo homosexuál, rozumím tím tento fakt. Všem plnohodnotným respondentům byla také známa moje role výzkumnice a stručně jsem je také obeznámila s cíli svého výzkumu. Na druhé straně však musím poznamenat, že jsem nezaujímalá klasickou roli výzkumnice ve smyslu pozitivisticky objektivního přístupu zachovávajícího velkou distanci mezi badatelem a výzkumníkem. Můj přístup by se asi nejvíce blížil konceptu feministické metodologie, který se snaží o narušení mocenských

³) Kromě těchto institucí v Brně ještě funguje několik gay barů a studentská organizace STUD.

⁴) Plnohodnotným respondentem míním člověka, se kterým jsem uskutečnila výzkumný rozhovor (trvající 1 až 3 hodiny). V textu občas používám bez udání jména i citace tzv. příležitostných respondentů, což jsou výroky, které jsem získala na základě zúčastněného pozorování, aniž bych s těmito lidmi uskutečnila výzkumný rozhovor.

⁵) Pro některé respondenty byla představa natáčení rozhovoru diktafonem tak nepříjemná, že jsem od nahrávání upustila, abych tak zachovala uvolněnou atmosféru a vzájemnou důvěru.

rozdílů v tradičně hierarchickém vztahu mezi tazatelem a respondentem a neočekává od respondenta důvěrnost bez recipacity [Heitlingerová a Trnková 1998].

Veřejné toalety

Tato místa jsem zařadila do výzkumu proto, že tvořila významnou část homosexuální subkultury před rokem 1989, tedy v době, kdy oficiálně žádné homosexuální podniky neexistovaly a kdy byli homosexuálové evidováni Státní bezpečností za účelem jejich pozdějšího vydírání. Veřejné toalety představovaly spolu s dalšími místy, jako jsou sauny, sprchy plaveckého bazénu, parky a vlaková nádraží takřka jedinou možnost k navázání kontaktu a seznámení s člověkem stejně orientovaným.⁶ Tento způsob byl charakteristický zejména pro muže, zatímco ženy se seznamovaly spíše rozptýleny v prostředí heterosexuální většiny. Setkala jsem se také s názorem, že ženy se do gay subkultury dostávaly často skrze zázitek hospitalizace v psychiatrické léčebně, kde se buď přímo setkaly s jinými stejně orientovanými ženami, nebo jim kontakt na už tehdy fungující setkávací večery u Richarda⁷ zprostředkovali lékaři. Pobyt v psychiatrické léčebně byl v době naprosté nediskutovanosti homosexuality často vyvrcholením jejich nešťastné situace.

V případě veřejných toalet jsem byla při popisu prostředí a praktik odkázána výhradně na interpretaci toho, co se zde odehrává, neboť jsou to mužské⁸ toalety a vstup na toto místo byl vyloučen faktem, že jsem žena.

V Brně takto funguje několik veřejných toalet v centru města. Vzhledem k omezeným možnostem jediného výzkumníka (představovaného mou osobou) se při popisu omezím na jedny z nich, přičemž předpokládám, že praktiky a s nimi spojované významy a očekávání jsou na všech těchto místech podobné. Výpověď je navíc omezena tím, že se jedná o záležitost poměrně choulostivou a intimní a nebylo vždy snadné vytvořit k rozhovoru na toto téma potřebnou atmosféru důvěry. Měla jsem dojem, že povědomí o těchto místech spadá do oblasti jakési rutinní znalosti a dovednosti, kdy se předpokládá, že ostatní tuší nebo spíše vědí, s čím se zde setkají, stejně tak jako vědí, co je očekáváno od nich samotných. Respondenti se zde orientují s takovou samozřejmostí, že pro ně bylo mnohdy obtížné mně, jako úplnému outsiderovi, tuto zažívanou zkušenost nějak strukturovat a artikulovat.

Za nesmírně cenné považuji to, že se mi podařilo navázat kontakt se zaměstnankyní jedné z těchto toalet (důchodkyně ve věku zhruba 65 let), která mi ve výzkumu velmi pomohla v roli informátorky. Byla nejen ochotná odpovídat na mé otázky, ale umožnila mi strávit s ní jeden den v její pracovní místnosti. Její několikaletá zkušenost s tímto prostředím je nenahraditelná a navíc, protože se jí celé téma přímo netýká, nebyla zatížena pocity studu a trapnosti a vyprávěla velmi otevřeně. Vzhledem k obavám, že by natáčení její výpovědi na diktafon mohlo narušit rozvíjející se atmosféru vzájemné sympatie, jsem se této možnosti vzdala, což bylo ale nakonec kompenzováno tím, že mi umožnila nahlédnout a čerpat z jejích deníků, které si o práci na tomto místě vede už 4 roky.

To, co se zde odehrává, je nejlépe charakterizovatelné jako anonymní sex bez jakýchkoli dalších závazků, jako jednorázové uspokojení momentální sexuální potřeby.

⁶) Před rokem 1989 sloužila tato místa, stejně jako dnes, k uspokojení sexuálních potřeb, touha po seznámení nebo navázání trvalejšího vztahu zde však také hrála významnou roli.

⁷) Dodnes existující gay diskotéka, které je věnována později samostatná kapitola.

⁸) Nesetkala jsem se s tím, že by něco podobného fungovalo na stejných místech určených ženám.

Prostor toalet je členěn do dvou místností, z nichž v jedné jsou umístěny pisoáry a ve druhé kabiny. Tyto sexuální kontakty se odehrávají převážně v místnosti s pisoáry, neboť sem není z pracovní kabiny zaměstnanců vidět, na rozdíl od prostoru kabin, které jsou umístěny přímo před touto pracovní místností.

Postupem času se mezi gay návštěvníky a pracovníci (pracují zde výhradně ženy) vyvinuly určité strategie vzájemné hry a taktiky, pomocí kterých se muži snaží tyto ženy přelstít, a ty se naopak snaží jim jejich sexuální schůzky znepříjemnit.⁹ Symbolicky je to znázorněno například i v jejich vzájemném boji o ceduli, na které stojí, že „pánové se v objektu nemají zdržovat déle, než je nezbytně nutné“, ta je vždy nenápadně stržena nebo zničena, načež ji paní umísťují tak, aby ji měly neustále pod kontrolou.

„Pán v pracovním oděvu – denní zákazník šel na kabinu č. 7 hned za ním tam vnikl asi 35letý chlap, dobře oblečený v baloňáku světlém. Jak jsem to uviděla hned jsem začala nadávat, že šli do kabiny dva a ten v baloňáku rychle vypadl. (...) Často přichází, B¹⁰ profesor a s ním jde asi 15-16letý chlapec, hezkého vzhledu a dobře oblečen. Vždy chce kabinu č. 7 a je v ní nejméně půl hodiny. Dnes odpoledne opět přišli oba. Chlapec šel do kabiny č. 7, dávala jsem pozor a vidím, že ‚profesor‘ postává u kabiny č. 9, otevřela jsem naše dveře ke kabinám a tím jsem znemožnila jeho vnik do 7. Zkrátka známá firma od Jakuba¹¹ si myslí, že zde bude provádět v kabinách ‚B‘ sex jako se dělo u Jakuba. Ale zde se to dá uhlídat.“ [Deníky...]

Muži sem přicházejí, protože je velmi pravděpodobné, že zde buď naleznou někoho, s kým se mohou navzájem uspokojit, většinou se jedná o vzájemnou onanii nebo orální sex, nebo zde mohou při těchto činnostech jen pozorovat někoho jiného. Roli pozorovatele vyhledávají hlavně starší muži, kteří jinak moc příležitosti k navázání kontaktu nemají.¹² *„Já když se někdy podívám k těm pisoárům, tak třeba několikrát jsem viděla, jak starý muž dává peníze nějakému mladému, za to, že se na něj může dívat když onanuje.“ (paní Milada)* Je nejen pravděpodobné, že zde člověk nalezne partnera ke styku, ale je docela dobře možné, že zde najde někoho nového (*„nové péro, tak je to víc vzrušující“ Jiří, 36 let*).

Výsledky kvantitativního výzkumu Stehlíkové [Stehlíková, Procházka a Hromada 1995] vypovídají o tom, že v položce „Pohlavní styk s neznámým sexuálním partnerem může být zajímavý a více vzrušivý“ odpovědělo 61 procent homosexuálních mužů variantou „ano“, 22 procent variantou „ne“ a 17 procent „nevím“. Není asi překvapivé, že respondenti, kteří odpověděli variantou „ano“, se častěji chovali sexuálně rizikově.

Muži přicházejí většinou jednotlivě a z určitých způsobů chování je možné usuzovat, že setkání nejsou přesně časově naplánovaná. *„Třeba někdo přijde a když nenajde komplici, tak za 10 sekund vystřelí ven, ale musí zaplatit korunu.“ (paní Milada)* Někdo se naopak v objektu zdržuje tak dlouho, dokud nepřijde někdo, s kým je možné navázat

⁹ Ženy zde tyto schůzky ale částečně tolerují (alespoň v místnosti s pisoáry), neboť homosexuální muži jim zajišťují podstatnou část tržby.

¹⁰ Označení, kterým paní Milada pojmenovává homosexuály. Zkrácená verze slova buzerant. Je zajímavé, že uvnitř homosexuální subkultury se jako ekvivalentu slova homosexuál také často používá „béčko“.

¹¹ Předchozí pracoviště paní Milady. Jednalo se také o veřejné toalety.

¹² Souvisí s odmítavým a strachuplným postojem gay komunity ke stárnutí, o čemž se ještě zmíním později.

styk. Není výjimkou, že zde někteří muži pobývají několik hodin denně, stejně jako není výjimkou, že někdo přijde 4 krát dopoledne a 4 krát odpoledne v jednom dnu.

„V 15.00 hod. přišel ‚B‘ Zdeněk, v 16.20 hod. jsem šla vytřít chodbu – (odpoledne přišlo) a zeptala jsem se ho, co zde tu hodinu a 20 minut dělá, jestli mi to může říct, neodpověděl a zůstal zde dál. Za tu hodinu zde byl jediný pán a ten hned odešel. Čumět tu může, ale bojím se o relátka, nebo další věci v pisoáru může ničit. Odešel v 17.15 hod to znamená za 2 a 1/4 hodiny.“ [Deníky...]

Z faktu, že zaměstnankyně zde nacházejí při úklidu kondomy, se dá usuzovat na jistou obezřetnost a plánovanost těchto setkání. Plánovaností zde myslím předpoklad, že dojde k sexuálnímu styku, ne to, s kým bude tento styk uskutečněn. Na tom, jak celá situace proběhne, se zúčastnění muži dopředu domluví. Spíše zřídka zde kontaktuje prostitut své potenciální klienty, většinou jsou tyto styky neplacené.

První kontaktování probíhá většinou vzájemnou oční komunikací v místnosti s pisoáry. *„Po nějaké době už to člověk dovede otipovat, jestli jo nebo ne.“ (David, 33 let)* Přichází-li někdo neznámý, je kontakt na chvíli přerušen a po zkontrolování situace je v něm pokračováno. Jedná-li se o úplného „outsidera“, je rychle identifikovatelný podle toho, že se zde zdrží jen po dobu nezbytně nutnou k vyměšování, přičemž s ostatními nevyhledá žádný kontakt.

„Pisoáry byly plně obsazeny od ‚B‘ – vede to ‚B-Zdeněk‘. Přišel pán a neměl kam jít, stál ve dveřích a pak odcházel pryč. Zavolala jsem ho zpět a dala mu klíč od kabiny, přitom jsem viděla, že pisoáry jsou plně obsazeny muži, kteří nemočí ale onanují.“ [Deníky...]

Humphreys [1998] popisuje strategie těchto míst jako strategie sloužící k vyloučení potenciálních vyrušitelů, tedy outsiderů, kteří by mohli představovat jisté ohrožení, a naopak nalákání těch, kteří mají zájem se takovýchto setkání zúčastnit.

Bylo prakticky nemožné zjistit o mužích pohybujících se na těchto místech nějaké bližší charakteristiky, neboť jsem se v tomto případě nemohla opřít ani o výpovědi těch několika málo informátorů, kteří byli o těchto věcech ochotni mluvit, protože takovými informacemi nedisponují.

„Čistí, krásní lidi to jsou, žádní šklubani, já si tak říkám, že nějaká žena by byla ráda, kdyby takovýho měla. Ale co se dá dělat. (...) Chodí sem tak od 17 let a starší (...) takoví slušní, plaší lidi to jsou, inteligenti.“ (paní Milada)

Bližší identifikující informace o těchto mužích by mohly být jistě zajímavé, protože z Humphreysova výzkumu vyplývá, že to bývají často muži ženatí a mnohdy s dětmi [Humphreys 1997]. Takováto skupina v rámci gay subkultury jistě existuje, ale vzhledem k tomu, že jejich identita je v tomto případě tématem ještě tabuizovanějším, respektive v homosexuálních kruzích není známa jejich role v rodině a v rodině jejich role homosexuála, bylo pro mě nemožné někoho takového kontaktovat.

Newton [1998] říká, že pro některé muže představuje tato forma styku prakticky jediný způsob participace v homosexuální subkultuře. Jsou to často muži s vyšším sociálním statutem, kteří se většinu svého času pohybují v heterosexuálním světě, tedy ti, kteří by měli svým prozrazením nejvíce co ztratit. V literatuře se o nich píše jako o skrytých homosexuálech. Newton upozorňuje na to, že právě participace v této části gay subkultury je ale paradoxně nejvíce ponižující a nebezpečná, neboť jedinec, který se jinak v prostředí gay subkultury nepohybuje, nedisponuje určitými všeobecně sdílenými informace-

mi, které pohyb na takovýchto místech usnadňují. To, že se homosexuální muži začali na těchto místech scházet a že se zde scházejí i po takřka 10 letech fungování oficiálních institucí a organizací pro homosexuály, svědčí o významné roli, kterou zde hraje sex, a o vysoké hodnotě, která je přikládána sexuálnímu uspokojení. Tohoto uspokojení je navíc často dosahováno strategiemi chování, které bychom mohli označit jako promiskuitní. Literatura [např. Robertson 1987: 76] uvádí, že muži jsou obecně více promiskuitní než ženy, z čehož vyplývá, že sexuální vztahy odehrávající se pouze mezi muži jsou více promiskuitní než vztahy mezi muži a ženami.

„Všichni touží po změně, nové zamilování, nové maso – buzerantské puzení.“ (úryvek z knihy *Kronika ohlášené sebevraždy* [Adrant 1997]).¹³

„(...) většina buzen jsou prostě odporní promiskuiti, kteří to musejí mít pokaždý s jiným, protože s jedním je to nebaví.“

„Spíš je v tom jakési dobrodružství, chtějí poznávat, dobývat, zažívat slast z neznáma, vychutnat okamžik napětí, kdy se neví, jestli se ten druhý půjde s nimi pomilovat. A zvědavost. Buzny jsou strašně zvědavý a hlavně na to, jaký to kdo má a jak to v posteli dělá,“ řekl zase Ondřej.

„A nakonec ty krávy zjistěj, že je to všechno skoro stejné, ale musejí jít a vyzkoušet si, jestli je to pravda.“

„Anebo to už střídají ze zvyku. Věčněj buzni kolotoč.“ (rozhovor gayů ze stejné knihy [ibid.])

Promiskuitní chování se ale zároveň nemusí vylučovat se setrváním v dlouhodobém partnerském vztahu nebo s touhou takovýto vztah navázat.

„Oni to dělají a dělají to často, že spí s někým jiným, ale to si probíhá vůbec nepředstavuj tak, že jde jenom o to. Většina stojí o nějaký hlavní vztah, ze kterého se sice odskočí jinam, ale je tam strašně důležité to mít se ke komu vracet, vědět, že někdo je ten nejdůležitější.“ (Aleš, 20 let)

Jestliže bývá subkultura často asociována s něčím skrytým, podzemním a tajným, v tomto případě to platí takřka doslova, neboť se tyto toalety nacházejí v podzemí, ukryty před zraky lidí procházejících nahoře po ulici. Veřejné toalety jsou vlastně uvnitř subkultury homosexuálů jakousi subsubkulturou. Specifika těchto míst vyplývají mimo jiné také z toho, že nejsou oficiálně existujícími gay institucemi, a proto musí participantů neustále řešit problém vztahu k outsiderům, kteří na tato místa mohou kdykoli přijít, nebo kteří jsou zde zaměstnáni.

V tomto podzemním mikrosvětě fungují specifické postupy, pravidla a očekávání, které měla tato kapitola alespoň částečně poodkrýt, poodkrýt s vědomím toho, že tento jev patrně nepostihla v celé jeho šířce, a že tak stále zůstává hodně nevysvětleného.

¹³⁾ Znovu bych chtěla připomenout, že budu-li citovat z beletristické prózy, jedná se vždy o knihy napsané gayi o gay vztazích, přičemž tyto knihy vyšly v nakladatelství SOHO a jsou zaštitěny doslovem nebo úvodem z pera této organizace. Nejde tedy o komerční senzacechtivé texty autorů v gay minoritě neznámých. SOHO (Sdružení organizací homosexuálních občanů), organizace sdružující přes 20 aktivit na území ČR, působí od roku 1991 a vydává celostátní měsíčník SOHO revue.

Diskotéka

Tuto instituci jsem do výzkumu zařadila, neboť je dnes patrně nejvýznamnějším a nejnavštěvovanějším místem brněnské homosexuální subkultury. Navíc je ale institucí, která fungovala, i když neoficiálně, už před rokem 1989, ale na rozdíl od jiné významné homosexuální instituce té doby – dříve zmíněných veřejných toalet, si své postavení uchovala. Tato instituce v sobě také zahrnuje některé aspekty charakteristické pro jinou velmi důležitou část homosexuální subkultury, kterou jsou homosexuální bary.

Historie

Donedávna jedinou¹⁴ gay diskotékou v Brně byla Diskotéka u Richarda, která začala fungovat neoficiálně už v roce 1982 a někdy se jí říká Sklípek. Je to proto, že se nachází v přestavěném, upraveném a renovovaném sklepě rodinného domu ve vilové čtvrti.

Toto místo, jak už jsem předeslala, bychom také mohli vnímat jako začátek a odvíjející bod pro formování gay subkultury tak, jak se s ní můžeme setkat dnes.

„Jak to začalo? Já jsem jednou čekal na kamarády v hospodě a oni nešli, a tak jsem poslouchal, co si povídali kluci u stolu a ten jeden mluvil o tom, že on přestavěl sklep v domě na takový malý klub, kam pozval kamarády a pouštěla se hudba a tancovalo se a snad i nějaký ten sex proběhl. No a mně se ta myšlenka zalíbila, řekl jsem si dům mám no a tak jsem tam začal postupně dělat nějaký věci a v roce 82 na moje 19. narozeniny jsem tam pozval kamarády. Koupil jsem víno a udělal chlebičky. Všem se to moc líbilo a říkali, Richarde, udělej to zase. No tak pak jsme se vždycky domluvili, když byla nějaká příležitost, jako něčí narozeniny nebo tak. (...) Pak už, aby to nebylo tak složité se pořád domlouvat, tak jsme řekli, že každou první sobotu v měsíci. Pak každou sudou sobotu v měsíci. (...) Většinou to byli naši¹⁵ lidi. Moji kamarádi a ti zase dovedli svoje kamarády a hodně lidí dojížděli i z jiných měst. (...) Jak se ta skupina dala dohromady? Pak už to bylo tak kolem 50 lidí a seznamovalo se různě. Třeba na nádraží nebo na záchodech, no na takových těch veřejných místech spíš, protože žádné kluby tehdy neexistovaly. (...) Hodně lidí, co tam chodili na začátku, je teď jako sentimentálních a říkají, že dřív to bylo jiné. Mělo to jinou atmosféru, protože to mělo punc něčeho zakázaného. Ted' už je to vyložené komerční záležitostí. (...) Od devadesátýho jsem si vyřídil živnostenský list, vzal si nějakou půjčku a začal v tom podnikat. Já jsem tam třeba dřív vůbec nemohl prodávat alkohol, protože kdyby se to dozvěděla policie, tak mě mohli obvinít za – já nevím, jak oni tomu říkali – za příživu. Musel jsem to tak obcházet, jakože jsem to prodával za nákupní cenu a oni věděli, že mně ale mají dát o deset korun víc. (...) Báł jsem se trochu, protože tam už pak chodilo hodně lidí a taky určitě nějaký tajní. To bylo proto, že tehdy byl ještě zákon až do 18. Dneska už je to 15.¹⁶ Oni tam hledali některý, co na ně měli spadeno kvůli zneužívání mladistvých nebo jak se tomu říkalo.“ (Richard, 35 let)

V současné době bývá otevřeno dvakrát týdně (v pátek a v sobotu) od 18 hodiny večerní do 10 hodiny dopolední. Celý prostor je rozdělen na čtyři části, moderně zařízený bar,

¹⁴) Na začátku února roku 1999 byla otevřena druhá diskotéka, která si však svoji pozici uvnitř brněnské gay subkultury teprve začíná budovat.

¹⁵) Časté označení, kterým homosexuálové pojmenovávají ostatní homosexuály.

¹⁶) V roce 1990 byly stanoveny stejné podmínky trestní odpovědnosti za heterosexuální i homosexuální chování snížením věkové hranice pro souhlasný homosexuální styk z 18 let na 15.

dvě místnosti se stoly k sezení a efektně osvětlený taneční parket, všechny části mají částečně zrcadlové stěny. Kromě tanečního parketu jsou ve všech místnostech na stěnách umístěny televizory, v nichž se nepřetržitě promítá homosexuální porno.

Vstup

Za zmínku stojí už způsob, jakým se na toto místo dostaneme. Vstup totiž není úplně jednoduchý, neboť vyžaduje určitou obeznámenost s prostředím. Nikde není žádná světelná ani jiná tabule nebo nápis, dveře jsou zamčené a před domovní brankou stojí příslušník ochranné stráže, který je najímán, aby tišil odcházející a přicházející návštěvníky a minimalizoval tak stížnosti obyvatel v sousedství. Nejdříve je nutné zazvonit na zvonek, na základě čehož jsou elektronicky otevřeny dveře a člověk se ocitne v první místnosti s barem, kde je zastaven šatnářem a zároveň výběřčím vstupného (20 Kč), který většinou vcházejícího nebo alespoň někoho ze skupiny vcházejících zná. Jestliže ne, umožní mu nezbytný kontakt u šatny zavést alespoň minimální rozhovor a nového návštěvníka tak alespoň trochu otipovat. Úplně neznámí návštěvníci jsou při vstupu upozorněni na to, že se jedná o uzavřenou společnost. Tímto způsobem si homosexuálové jako „deviantní“ skupina vyvíjejí obranu proti „outsiderům“, která se mimo jiné projevuje právě v neochotě odhalit místa, na kterých se setkávají [Humphreys 1997].

Každé otevření dveří je sledováno spoustou očí. Přichází-li někdo na toto místo poprvé jako nováček, je reakce ještě výraznější, zvláště je-li to muž. Docela dobře ji vykresluje následující popis:

„Ježíš vždyť to je úplně strašný, jak se všichni dívají. Ze začátku se dívají úplně všichni, a když jsem procházel okolo, tak jsem za sebou slyšel ‚hmmm‘ jakože dobrý nebo takový ‚mrrrrrrrrrrrr‘ jakože nic moc. Pak, když jsem si sedl, tak to už bylo lepší, ale pořád průběžně odevšud sem tam kontrola, co se děje.“ (Aleš, 20 let)

„Všiml si, že pokaždé, když zazvoní zvonek a vejde někdo nový, všichni se ohlédnou a prohlížejí si ho od hlavy až k patě a vždy se na chvíli jejich zrak zastaví v rozkroku. Než zazvoní zvonek – chvíle očekávání, napětí, možná se objeví ten, na kterého čekáme celý život, krásný mladý princ s obrovským ocasem.“ (úryvek z knihy Kro-nika ohlášené sebevraždy [Adrant 1997])

O existenci diskotéky se člověk nejčastěji dozví z časopisů určených gay minoritě, nebo je sem zaveden přáteli.

Personál

Celá záležitost je jakoby rodinným podnikem, neboť majitel a zřizovatel Richard zde zároveň pracuje jako číšník, účetní, zásobovač a uklízeč. Jídlo pro návštěvníky vaří Richardova matka, která v rodinném domě spolu se svým synem žije.

„Já tak hodně ušetřím na personálu, protože maminka vaří, a jinak se snažím si to všechno dělat sám, ale stejně musím platit šatnářku, barmana, diskžokeje a ochranku venku. Ale kdybych měl ještě platit i účetního a číšníka a někoho kdo nakupuje, tak to by bylo horší. (...) Teď za poslední rok nebo rok a půl dost klesly tržby. Lidi nemají peníze. Za šatnu teď máme víc, protože chodí víc lidí, ale čím dál méně pijou. Nemají peníze. Taky nacházím na záchodě nebo v sále prázdný láhve, že si někdo přinese třeba fernet. V tom množství lidí, co tam bývá, se to nedá uhlídat. Takže něco pronesou. To dřív nebyvalo. Lidi se chtějí bavit, ale nemají peníze.“ (Richard, 35 let)

Z hlediska personálu je ale asi nejvýznamnější funkcí role barmana, který je-li dobrý, je schopen kolem sebe vytvořit skupinu stálých zákazníků, kteří jsou jej ochotni následovat, i když změni místo zaměstnání [Achilles 1998].

Barman často funguje jako prostředník v komunikaci mezi návštěvníky, z nichž většina ho oslovuje jménem. Místa u baru jsou nejčastěji obsazována osaměle přichozími. Typickým průběhem takového večera u baru je, že zde sedí několik osamělých mužů a některý z nich začne konverzaci s barmanem, kterého většinou zná z předchozích návštěv. Rozhovor je přitom vždy tak hlasitý a téma tak univerzální, aby byl nepřímě namířen i k ostatním u baru. Více nebo méně skrytě je také sledována jejich reakce. Tímto způsobem jsou potom do konverzace zapojeni všichni, kteří o to stojí. Barman má rovněž funkci informátora o ostatních i nepřítomných lidech. Odpovídá na otázky, kdo, kdy a s kým zde byl, případně může vyřídit nějaký vzkaz. Barman také volá telefonem taxikáře pro odjíždějící návštěvníky. Jelikož je v prostředí baru předpokládána atmosféra homosexualitu naprosto tolerující, není asi překvapením, že barmani jsou výhradně homosexuální muži soustředující kolem sebe takřka výhradně mužské zákazníky.

Návštěvníci

Nejvíce jich přichází po 22. hodině a většinou zde potom bývá dost plno. S čím se zde většinou setkáme, je spousta bavících se lidí, někteří tancují na parketu (buď sami, nebo v párech, obzvláště při pomalých písních), jiní se baví u stolů v párech nebo v menších skupinkách, které se v průběhu večera různě mísí. Místa u baru, jak už jsem zmínila, zaujímají často lidé, kteří přišli sami a nemají uvnitř žádné známé.

Muži jsou většinou, podle mého dojmu, oblečení velmi pečlivě, často nosí na tělo těsně upnuté tričko a úzké kalhoty, na tvářích některých je znát make up. „*Já když jdu k Richardovi a chcu si zašukat, tak si vezmu to stříbrný úzký triko a vždycky někoho najdu. Když ho nemám, tak ani rana.*“ (zachycená konverzace z baru) Tento styl oblečení se týká převážně mladých mužů, kteří jsou ale na tomto místě v naprosté většině.

Zajímavé je, že ženy (nejsou-li to heterosexuální kamarádky, které sem přicházejí se svými přáteli) jsou oblečeny spíše do volnějšího pohodlného oblečení těžko zařaditelného do nějakého stylu, jistě však odlišného od trendového disko oblečení, které zde nosí muži.

Při pozorování osazenstva není možné přehlédnout jistou teatrálnost a afektovanost v chování některých, které jsou také často tím, co člověka upoutá jako první a co bývá nespočetněkrát parodováno. To může být dáno pocitem bezpečí a jistoty, že nikdo nebude opovrhován kvůli zjevné homosexualitě, která tedy může být tím pádem i trochu přehrávaná a dramatizovaná. Mnohé výpovědi svědčí o tom, že se zde jednotliví aktéři cítí uvolněně a jakoby odložili masku.¹⁷ Veliké oblibě se zde také těší nejrůznější travestie show, které spočívají v tom, že se muži převléknou za zpěvačky (velké oblibě se těší Tina Turner, Helena Vondráčková, Liza Minelli) a živě nebo z playbacku interpretují jejich písně.¹⁸ Tato záliba bývá vysvětlována jako výsledek konfliktu v sexuální roli, který

¹⁷⁾ Odloženou masku ale často vystřídá jiná, maska přehrávající a soutěžící, neboť je neustále velmi důležité, jak kdo vypadá a jak je atraktivní pro druhé.

¹⁸⁾ V prostředí gay subkultury se také můžeme často setkat s tím, že o sobě muži mluví v ženské osobě a mají zde přezdívky v podobě ženských jmen. Tento aspekt a vůbec celý jazyk, který se v tomto prostředí používá, je tématem natolik obsáhlým a zajímavým, že by si zasloužil samostatnou analýzu.

s homosexualitou do jisté míry souvisí [Newton 1998], také jako jistý způsob resocializace a akceptace nových vzorů chování. Podle mne je z velké části výrazem toho, že se řada homosexuálních mužů necítí zcela pohodlně v roli, která je v majoritní společnosti konstruována pro osobu mužského pohlaví. Pěkně to dokresluje následující výpověď:

„...můžeš se tam (na gay diskotéce) daleko přirozeněji chovat. Cítím se tam víc uvolněný. Jinde člověk musí zachovávat určitý koncept. To znamená, že prostě nemůžu sedět a koukat na nějakýho borce a nebo prostě se s ním dát třeba do hovoru... no a tady mám už apriori tu jistotu, že prostě to není nějaký drsný heteráč, který mi dá okamžitě přes držku. Tím se uvolním (...) nemusím hrát drsného haura. Nemusím dělat nějakou drsnou ramenatou společnost, ne prostě nemusím, protože tady se to ode mě neočekává.“ (Michal, 21 let)

Co se týče vzájemných vztahů mezi participanty, je zřejmé, že návštěvníci se mezi sebou navzájem alespoň na určitém minimálním stupni znají. Menší anonymita jednotlivců na těchto místech se dá předpokládat, neboť je určena tím, že takových míst není mnoho a při přemýšlení o tom, kde strávit večer, tedy není široký výběr. Z návštěvníků se tak rychle mohou stát stálí hosté. *„Existuje velmi úzký okruh lidí, kteří jsou ochotni do našich lokálů chodit. Jsou to v podstatě stále titíž, co se pohybují mezi Philadelphií, Háčkem¹⁹ a proslulou Diskotékou u Richarda“* [SOHO... 1997].

„Tady ví každý o každém všechno od jeho náboženského vyznání až po délku penisu“ (Ondřej, 25 let). Člověk zde nemusí mít sám přímou zkušenost a přesto může od druhých vědět o ostatních mnoho. Kromě toho je také zajímavé, jaké informace se nejčastěji sdělují a které se člověk může o jiných dozvědět hned mezi prvními. Často jsou to totiž informace, které jsou v heterosexuálním kontextu považovány spíše za intimní.

Pro lepší ilustraci bych si teď troufla návštěvníky alespoň základním způsobem typizovat, a to podle různých kritérií. První skupinu by tvořili tzv. osamělí, kteří krom toho, že obsazují místa u baru, také často postávají u stěn na tanečním parketu, odkud pozorují tancující. Motivem pro návštěvu v tomto případě často bývá touha po seznámení, která však zřídka trvá déle než jednu noc. Někteří návštěvníci přicházejí v partnerských párech, mezi ostatními však představují spíše menšinu. Nejčastěji přicházejí 4 nebo 5 členné skupinky, ve kterých jsou homosexuální muži často doprovázeni svými heterosexuálními kamarádkami.

V literatuře se můžeme setkat s anglickým výrazem „fag hag“, který označuje ženu, většinou heterosexuální, která vyhledává společnost homosexuálních mužů a často slouží jako prezentantka homosexuálního světa ve světě heterosexuálním [Polsky 1997].

„Je takovej typ holek, co hodně chodí s homosexuálama, většinou jsou dost tlustý a škaredý. Já myslím, že je to proto, že ony mají jinak problém se bavit s klukama, protože pro ně nejsou atraktivní a s homosexuálama o to vůbec nejde, protože jsou na kluky.“ (Radim, 24 let)

„Někak se k sobě můžou dostat blíž, protože se říká, že homosexuálové jsou citlivější, a ty holky ví, že je nebudou nijak obtěžovat. V podstatě toho mají víc společného a můžou si povídat o věcech, o kterých se s jinýma klukama bavit nemůžou.“ (Michal, 21 let)

¹⁹⁾ Philadelphie a Háčko jsou jména brněnských homosexuálních barů.

Vedle tohoto rozdělení, které návštěvníky dělí podle společnosti, ve které přicházejí, se v literatuře často objevuje dělení na otevřené²⁰ a skryté homosexuály [Humphreys 1998]. Na diskotéce se setkáme s obojími, přičemž je mezi těmito skupinami pozorovatelné určité napětí.

„Jeden kamarád si nedávno stěžoval, že šel po městě se svou matkou a proti němu šla skupinka s jedním klukem, kterýho znal z baru a ten kluk fakt vypadá hodně tak, že je vykroucenej, prostě je to poznat, že je buzerant. A on strašně hlasitě toho svého kamaráda zdravil. Samozřejmě jeho maminka vůbec nemá tušení, tak on říkal, že ji popadl za ruku a táhl pryč, ale že to bylo celé trapné.“ (Milan, 40 let)

S rozdělením na otevřené a skryté homosexuály také korespondují dva možné způsoby vstupu do gay subkultury. Otevřený způsob, kdy se člověk chová stejně otevřeně v homofilní i heterosexuální společnosti, je některými autory nazýván jako sociální sebevražda, kdy člověk riskuje zavržení ze strany heterosexuálů, kteří do té doby o jeho homosexuální orientaci nevěděli, stejně jako ze strany skrytých homosexuálů, kteří se mohou díky této otevřenosti obávat vlastního prozrazení [Humphreys 1998]. Skrytý vstup bývá označován jako dvojitý život a je typický právě pro muže participující na chodu gay subkultury pouze prostřednictvím veřejných toalet [Newton 1998].

Velmi výrazné je v prostředí gay subkultury mužů rozdělování podle věku. Mládež je zde skutečně přikládána veliká hodnota, stejně jako je zde velmi patrný strach ze stárnutí.²¹ Je postřehnutelné, že ceněnými hodnotami jsou zde fyzická přitažlivost a krása těla. S tím souvisí fakt, že starší muži (rozuměj nad 40 let) se s mladšími na těchto místech příliš nemísí a baví se spíše odděleně. Zatímco mladší muži většinou tancují na tanečním parketu, starší se baví buď u baru, nebo pozorují tanečníky stojíce u stěn tanečního sálu.

Už na začátku jsem naznačila, že brněnská homosexuální subkultura, přesněji řečeno její veřejná sféra, je převážně subkulturou mužskou. I na této diskotéce tedy muži představují většinu, přesto zde však několik žen potkáme.

„Kluci si mně někdy stěžují, že v poslední době tady bývá třeba až třetina holek. Já myslím, že oni mají asi pocit, že ty holky zabírají místo klukům, kteří by tady mohli být. Mně to nevádí, že sem chodí. Pro mě je nejdůležitější tržba.“ (Richard, 35 let)

„Co já znám holky, tak ty sem moc nechodí, vadí jim to porno a hlasitá hudba, při které se spolu nemůžou bavit. Ty, co sem chodí, jsou většinou hetery nebo kurvy, co relaxují po práci.“ (Iva, 36 let)

V této souvislosti jsem se setkala s různými názory od těch, že homosexuální ženy a muži k sobě mají blízko, protože je spojuje společné stigma homosexuální identity, po ty, že se naopak bez sebe úplně obejdou, neboť se navzájem vůbec nepotřebují. Při vlastním pozorování jsem se sama příliš nesetkala s tím, že by se tyto dvě skupiny nějak mísily. I když spolu někdy sdílejí společný prostor, baví se zde spíše odděleně. Vzájemný vztah homosexuálních mužů a leseb by jistě stál za samostatnou práci.

²⁰) Homosexuálové, kteří se se svou homosexuální orientací netají ani v prostředí mimo homosexuální subkulturu.

²¹) V lesbické subkultuře se s tím spíše nesetkáme a měla jsem pocit, že ženy ve středním věku zde disponují prestižním statutem autority.

Některé hodnoty a vzorce chování²²

Už v kapitole týkající se anonymního sexu na veřejných toaletách jsme narazili na významnou hodnotu, která je v mužské homosexuální subkultuře přikládána sexu. V případě homosexuální diskotéky se s tím setkáme opět. „*Já tomu tam říkám takové hormonální překladiště.*“ (René, 21 let) Tato atmosféra je podle mne do značné míry vyvolána už praktickým zařízením a vybavením tohoto místa, a to v první řadě výše zmíněným porno videem. Dále je jistě důležitým faktorem to, že zde neustále hraje vcelku velmi hlasitá hudba, která určuje charakter případné konverzace (uchýlení se k výrazné gestikulaci).

„Někdo na to (video) hrozně nadává, ale myslím, že většina si to vyžaduje. To vzniklo tak, že já jsem byl na dovolené u moře a navštívil jsem tam nějaké naše podniky a tam měli video, a když člověk nezná jazyk a nezná lidi, tak se trochu nudí, a tak to bylo aspoň něco, kam se mohl dívat. Tak jsem to udělal i u nás. Myslím, že se na to lidi dost dívají, protože si třeba všimnou, že mám novou kazetu nebo mě upozorňují, že už skončil film a mám to vyměnit.“ (Richard, 35 let)

Význam sexu v tomto prostředí dokresluje také následující výrok.

„Často se ptají, proč tady taky neudělám něco jako hodinový hotel v domě. (...) Uvažoval jsem o tom, ale bylo by to moc komplikovaný s místem a placením. Tak já je vždycky odkazuju na jeden hotel tady nahoře. Jenomže taková legrace vyjde dost drahó. Oni by raději něco, kam by mohli zajít jenom tak na hodinu. Na ty věci to tak jako většinou stačí. (...) Do parku taky chodí. V létě. Tak 2 nebo 3 páry za večer. Nebo někteří to dělají přímo tady na záchodě. (...) Jak to vím? Ke mně se to pak vždycky nějak donese. Že ten byl s tím v parku a ten sbalil toho, nebo někdo se rád sám pochlubí.“ (Richard, 35 let)

Z těchto důvodů funguje především ve velkoměstech na některých homosexuálních diskotékách tzv. „černý pokoj“ (dark room), což je úplně tmavá místnost, kde dochází k sexuálním stykům, při kterých si jednotliví aktéři zachovávají anonymitu, a tato setkání většinou nejsou začátkem ani vyvrcholením dlouhodobějších vztahů.

Od tohoto tématu je to už jen krůček k problému prostituce, tedy k poskytování sexuálních služeb za úplatu. Názory na tento jev jsou různé.

„Prostituti, jo ty tam taky chodí. Jak je poznáš? No jednoduše, to jsou ti, co tak strašně tancují, sami, a přitom se ohlíží všude kolem, jestli se někdo dívá. No a když se někdo chytí, tak pak spolu odejdou. Co pak? No buď je ten někdo vezme k sobě, a nebo když mají byt, tak jdou k němu a většinou to není tak, jakože se za to hned zaplatí, ale spíš že ten kluk se nechá týden od toho druhýho živit a nebo si něco kupovat a tak.“ (Aleš, 23 let)

„Vím, že chodí někteří takoví ti na telefon, co dělají eskort,²³ ale oni se chodí jenom bavit. Prostituti sem nechodí, protože by se učekali. Dneska lidi nemají peníze

²²⁾ S některými jsme se setkali už v kapitole III.3.4. (Návštěvníci). V této kapitole jsem chtěla čtenáře seznámit s některými výraznými hodnotami a strategiemi, přičemž jsem nepředpokládala, že podávám výčet vyčerpávající a zobecnitelný na celou gay subkulturu. S jinými hodnotami a strategiemi bychom se například setkali ve vysokoškolské studentské organizaci homosexuálů STUD.

a tyhle věci nejvíc využívají cizinci nebo ženatí heterosexuálové, ale ti spíš přes ten telefon. (...) A cizinci moc nechodí. Vlastně vůbec. (...) Dřív sem jezdili Rakušáci, ale ti si tady našli kluky a ti teď jezdí za nima tam a nebo jim odsud dohazují jiný kluky.“ (Richard, 35 let)

„Vidiš toho kluka u baru? Tak ten se mně třeba líbí. Akorát, že to je heteráč a chodí jenom za prachy. Jak to vím? Prostě vím, koho se tady mám zeptat na jistý věci.“ (konverzace u baru)

Převažuje však názor, že v brněnském prostředí²⁴ se s otevřenou prostitucí dnes příliš nesetkáme, neboť zde chybí neustálý příliv cizinců, kteří těchto služeb využívají především, a čeští zákazníci prý na tyto služby nemají peníze. Je také možné, že část klientů, kteří by potenciálně tuto placenou službu vyhledali, nalézá uspokojení prostřednictvím anonymních setkání na veřejných toaletách.

V této kapitole jsem chtěla přiblížit instituci, která je dnes v brněnském gay prostředí patrně nejznámější a nejnavštěvovanější. Zároveň jsem si vědoma limitů vlastní interpretace, neboť je jen jednou z mnoha možných, a zajímavé by zde jistě bylo také porovnání s diskotékami heterosexuálními.

Závěr

Chceme-li nějak charakterizovat brněnskou homosexuální subkulturu, přesněji řečeno její veřejný prostor, pak můžeme jistě konstatovat, že je převážně subkulturou homosexuálních mužů. Toto zjištění je v souladu s výsledky výzkumů, které dokazují, že ženská homosexualita je společností tolerována více než mužská. Navíc vzhledem k charakteristikám, které jsou ženám společností připisovány (citlivost, empatie...), není obvykle určitá intimní komunikace mezi ženami na veřejnosti příliš pobuřující, zatímco u mužů by takové chování mohlo vyvolat nepříjemné poznámky. Z toho vyplývá, že lesbické ženy nemusejí pociťovat potřebu uchýlení se do ochranného prostředí homosexuálního baru či diskotéky, neboť své pocity mohou nerušeně vyjadřovat i v prostředí heterosexuálním.

Veřejné toalety, jako příklad čistě mužské homosexuální instituce, nám umožnily jednak pohled na minulost homosexuální subkultury, zároveň však fakt, že tato instituce přetrvává i po takřka 10 letech existence oficiálních institucí a organizací pro homosexuály, svědčí o tom, že toto místo plní určité specifické funkce a očekávání i dnes. Zde se také setkáváme s některými hodnotami, které jsou v homosexuální subkultuře obecně významnými a ceněnými. Je to jednak sexuální uspokojení provázené často promiskuitním chováním, a dále výrazné rozlišování podle věku, provázené obdivem k mladému krásnému, a tedy přitažlivému tělu a naopak strachem ze stárnutí a samoty.

Tato místa také pojímají specifickou skupinu uvnitř homosexuální subkultury, kterou jsou skrytí homosexuálové obávající se odhalení a spojování své osoby s tzv. otevřenými homosexuály, kteří se spíše pohybují v oficiálně existujících gay institucích a organizacích. Jednou z nejvýznamnějších je Diskotéka u Richarda, prostřednictvím které se opět setkáváme s určitými dříve zmíněnými hodnotami této subkultury, přičemž ty zde nacházejí jiné cesty k vyjádření a naplnění. Tuto část subkultury bychom, na rozdíl od

²³⁾ Placená sexuální služba, která funguje tak, že klient reaguje na inzerát, který vyšel v gay inzertních časopisech. Po telefonu se dohodnou na místě setkání, na místě potom na ceně a službách. Tuto formu prostituce využívají prý jako přivýdělek hlavně heterosexuální pohlední a mladí muži.

²⁴⁾ Na rozdíl od Prahy.

prve zmíněných veřejných toalet, mohli charakterizovat jako skupinu poměrně hustě spojenou vzájemnými vazbami a vztahy. Je zde také zřejmá tendence poměřovat jednotlivé vztahy sexuálním kontaktem, což znamená, že aktéři se často v sociálním prostoru subkultury orientují podle toho, kdo s kým měl nebo má sexuální poměr. Tyto informace jsou zároveň často sdíleny kolektivně, neboť jsou na jednotlivých místech setkávání subkultury neustále předávány. V této části subkultury se také setkáváme se strategiemi, pomocí kterých si tato skupina buduje alespoň minimální obranu vůči outsiderům.

Výzkumná zjištění svědčí o tom, že v Brně veřejný prostor subkultury homosexuálů existuje, a že je navíc prostorem rozmanitým, zahrnujícím různé skupiny participantů. Tato práce je jen kusem do mozaiky tvořící obraz této minority, v rámci kterého by příští bádání mohla být zaměřena na lesbickou subkulturu soustředěnou převážně v prostoru soukromém, na specifický jazyk gay subkultury či na jednotlivá homosexuální partnerství. Za přínos práce pokládám hlavně to, že snad něco říká o skupině, jejíž život není majoritní populaci příliš známý, a existuje-li o něm nějaké povědomí, je často opřeno množstvím předsudků a stereotypů. Proto měla práce vypovídat ne ústy nezúčastněného pozorovatele, nýbrž měla být i pohledem zevnitř, popisem vycházejícím přímo od aktérů.

KATEŘINA NEDBÁLKOVÁ absolvovala v roce 1999 magisterské studium na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně a byla zde také přijata k doktorandskému studiu sociologie s výzkumným záměrem *Ženy ve vězení*.

Literatura

- Adrant, M. 1997. *Kronika ohlášené sebevraždy*. Praha: SOHO.
- Achilles, N. 1998. „The Development of the Homosexual Bar as an Institution.“ Pp. 175-182 in *Social Perspectives in Lesbian and Gay Studies*, ed. by P. M. Nardi and B. E. Schneider. London/New York: Routledge.
- Dank, B. M. 1998. „Coming Out in the Gay World.“ Pp. 230-245 in *Social Perspectives in Lesbian and Gay Studies*, ed. by P. M. Nardi and B. E. Schneider. London/New York: Routledge.
- Deníky paní Milady, zaměstnankyně veřejných toalet v Brně.*
- Goffman, E. 1990. *Stigma*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Heitlingerová, A., Z. Trnková 1998. *Životy mladých pražských žen*. Praha: SLON.
- Humphreys, L. 1997. „The Sociologist As Voyeur.“ Pp. 231-245 in *The Subcultures Reader*, ed. by K. Gelder and S. Thornton. London/New York: Routledge.
- Humphreys, L. 1998. „The Breastplate of Righteousness.“ Pp. 29-37 in *Social Perspectives in Lesbian and Gay Studies*, ed. by P. M. Nardi and B. E. Schneider. London/New York: Routledge.
- Leznoff, M., W. A. Westley 1998. „The Homosexual Community.“ Pp. 5-11 in *Social Perspectives in Lesbian and Gay Studies*, ed. by P. M. Nardi and B. E. Schneider. London/New York: Routledge.
- Newton, E. 1998. „The Queens.“ Pp. 38-50 in *Social Perspectives in Lesbian and Gay Studies*, ed. by P. M. Nardi and B. E. Schneider. London/New York: Routledge.
- Polsky, N. 1997. „Research Method, Morality And Criminology.“ Pp. 217-230 in *The Subcultures Reader*, ed. by K. Gelder and S. Thornton. London/New York: Routledge.
- Robertson, I. 1987. *Sociology*. New York: Worth Publishers.
- SOHO revue* 1997. č. 5.
- Stehlíková, D., I. Procházka, J. Hromada 1995. *Homosexualita, společnost a AIDS v ČR*. Praha: SOHO.

Takács, J. 1997. „(Homo)Sexual Politics.“ *Replika* (special issue): 93-103.

Takács, J. 1998. „Underlying Contradictions in Hungarian Homosexual Politics.“ In *Women and Men In East European Transition*, ed. by M. Feischmidt, E. Magyari-Vincze, V. Zentai. Cluj/Napoca: Editura Fundatiei Centru Studii Europene.

Thornton, S. 1997. „General Introduction.“ Pp. 1-7 in *The Subcultures Reader*, ed. by K. Gelder and S. Thornton. London/New York: Routledge.

Velký sociologický slovník 1996. Praha: Karolinum.

❁ DEMO GRAFIE

DEMOGRAFIE 3/2000

ČLÁNKY

Milan Kučera, Miroslav Šimek: Vývoj obyvatelstva České republiky v roce 1999
(z výsledků zpracování Českého statistického úřadu)

Terezie Kretschmerová, Miroslav Šimek: Populační prognóza České republiky
do roku 2030

Alois Andrlé, Vladimír Srb: Projekce obyvatelstva České republiky do roku 2050 podle
OSN (1998)

Vladimír Srb, Alois Andrlé: Populační politika měst a obcí v České republice

Simona Vymětalová: Partnerský vztah: ideály a realita

Eva Čáková: Šetření rodiny a reprodukce – mezinárodní komparace

SČÍTÁNÍ LIDU

Josef Škrabal: Územní příprava sčítání lidu

Ladislav Pištora: Internetové stránky sčítání lidu, domů a bytů

RECENZE

Základy matematické demografie (Zdeněk Pavlík)

Východiska rodinné politiky (Irena Stoklasová)

Sociální pozice národnostních menšin v českých zemích 1918-1938 (Vladimír Srb)

Diferenční úmrtnost dospělých ve Spojených státech amerických (Ladislav Růžička)

ZPRÁVY

PŘEHLEDY

Vnější příčiny úmrtí a jejich hlavní skupiny v České republice v letech 1919-1998

Sociální dávky rodinám v Polsku

Pohyb obyvatelstva v České republice v roce 1999 podle krajů a okresů

Pohyb obyvatelstva ve městech nad 20 tisíc obyvatel v roce 1999

BIBLIOGRAFIE

*Budete-li se chtít blíže seznámit s některým z článků, časopis je možno
zakoupit či objednat přímo v redakci –*

Český statistický úřad, Sokolovská 142, 186 04 Praha 8-Karlín.